

עומק הפשט

גליון נושא:

בס"ד, ערב פסח תשע"ז. גיליון מיוחד בענייני דיומא.

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב המעיין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

'מיץ ענבים לד' כוסות'

פנינים

'יין קל'

בשוק היינות מצויים כיום מגוון סוגים של 'יין קל' (שעצרו אותם באמצע התסיסה) בעלי 11% עד 4% אלכוהול. גם אדם הרגיש ליין חריף, יכול לשתות 'יין קל' בליל הסדר. רוב היינות הקלים הם יינות מתוקים, אך גם ביינות היבשים (מומלץ לחולה סכרת שאסור בצריכת סוכר המצוי ביינות המתוקים), מצוי יין יבש דל אלכוהול.

והסתפק הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הלילה הזה עמוד 11) שיערי ההגדה עמוד רמו הערה עו) האם יין דל אלכוהול דינו כיון, כיון שאינו משכר רוב בני אדם. ולכן עדיף לשתות יין רגיל, אך בכל מקרה עדיף לשתות יין כזה, מאשר לשתות מיץ ענבים.

נחלקו מורי ההוראה כמה אחוז אלכוהול נצרך כדי להחשיבו כיון. יש אומרים שצריך לפחות 10.5%, ויש שאינם מגבילים באחוזים, אלא צריך שיורגש חריפות היין.

המחמיר לשתות רק יין ולא 'מיץ ענבים' צריך לשים לב שבאותם סוגים שמעורב 'מיץ ענבים' אינו לכתחילה, רק אם אכן הכניסו מיץ ענבים בשיעור מזיגה הראוי שכתבו הפוסקים, כפי שהובאו בהרחבה במדור 'מנהג ישראל תורה'.

מומחים ממליצים; על יין 'דולב מוסקט המבורג', או 'דולב קברנה סובניון' חצי מתוק שניהם של 'קבי ציון'. כך גם מומלץ 'יין מוסקטו' של 'קבי טפרברג' עם 5.5% אלכוהול, שנוח מאוד לשתיה. יינות אלו עוברים תהליך פסטור.

בקונטרס 'לקט הערות מעשיות לחג הפסח' (עמוד 9) ממליץ על 'יין קל' הנקרא BUZZ של 'כרמל מזרחי' (דל אלכוהול 5.5%) שיש בו כמה מעלות - אינו מבושל, צבעו נוטה לאדום, ה'מיץ ענבים' שמעורב בו אינו עובר שום פסטור או בישול, ומיוצר בפנט מיוחד שלא יחמיץ. ❖

מצות ארבע כוסות

תנן (פסחים דף צט:): ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי. בסוגית הגמ' (פסחים קח.) התבארו כל פרטי הדינים, כאשר במהלך 'ליל הסדר' שותים ארבע כוסות של יין, ועל כל כוס קבעו ברכה בפני עצמה, קידוש - הגדה - ברכת המזון - והלל.

בזמננו מאוד נוגע הנדון, שהתחבטו בו גדולי הדור, האם ניתן לקיים מצות 'ארבע כוסות' ב'מיץ ענבים'?

הפוסקים הקדמונים לא דנו מה דין 'מיץ ענבים' לד' כוסות, כי עד לפני 130 שנה, לא היה מצוי 'מיץ ענבים' בחודש ניסן, מחוסר אפשרות (קירור / הקפאה / פיסטור / חומר משמר / וואקום), למנוע את ההחמצה, ולכן היה מצוי 'מיץ ענבים' רק בעונת הבציר, כפי שמוכח בתוס' (ב"ב כח. ד"ה כנס) ובמג"א (סימן ת"ר ס"ק א'). אבל בזמננו 'מיץ ענבים' מצוי בכל מעגל השנה, עקב מגוון אמצעים טכנולוגיים מתקדמים השומרים עליו שלא יחמיץ.

1. חיוב יין המשמח

יין צימוקים: משמעות הרשב"ם (פסחים קח: ד"ה ידי יין יצא) ותוס' (שם ד"ה ידי יין יצא) שד' כוסות שייך לדין שמחת יו"ט. וכן נראה מדברי המרדכי (שם - הסדר בקצרה דף קח:). וכן כתב הפר"ח (סוף סימן תפ"ג) בשם מהר"ש הלוי שאין יוצאים ד' כוסות ביין צימוקים כיון שאינו משמח, ותקנו ד' כוסות לשמחה. וכן נקטו הפמ"ג (סימן תע"ב משבצות זהב ס"ק י') והח"י (ס"ק כ"ה), שיש לטרוח ולחזר אחר יין גמור ולא יין צימוקים. לפי דבריהם לכאורה אין יוצאים ב'מיץ ענבים'.

כמו קידוש: אבל בפשטות נראה בפוסקים

בלי יין: ידוע מה שאומר הגר"ח קנייבסקי שליט"א (סידור פסח כהלכתו ח"ב פ"ג הערה 25, הלכות חג בחג פסח פרק י"ג הערה 24), שהחזו"א שמה 'מיץ ענבים' לד' כוסות. וכתב בתשובות והנהגות (ח"ב או"ח סימן רמג) שכן נהגו גם הגר"ז מבריסק והרב מטשעבין לקחת 'מיץ ענבים' לד' כוסות, וכ"כ בספר 'מחשבת קנים' (סי' קל"ה) בשם גאב"ד טשעבין. וכן הסיק בספר מקראי קודש (סימן לה), ובשערים המצויינים בהלכה (סימן קיח ס"ק א) שאם קשה לו לשתות יין שיש בו אלכוהול, ישתה 'מיץ ענבים'.

ניכר טעם יין: מנהג הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לערב 'מיץ ענבים' ביין בשיעור שיהיה נרגש טעם היין ובזה חשיב יין המשמח והוי דרך חירות. וכפי שהורה בשמו הג"ר עזריאל אויערבאך שליט"א (מאור יעקב' פסקים לחג הפסח עמוד 15) שעדיף לשתות יין, וכן אפשר גם לערב יין בשיעור שיהיה נרגש טעם היין ובזה חשיב יין המשמח והוי דרך חירות. אמנם מי שקשה לו שתית יין, יקח 'מיץ ענבים' דודאי מקיים בזה את עיקר המצוה. ולעניין שיעור מזיגת יין עם 'מיץ ענבים' ישנם מנהגים שונים, וכפי שיבואר בזאת.

חצי יין: ידוע מנהג הסטייפלער זצ"ל (אורחות רבינו ח"ב עמ' ס') למזוג את הכוס מחצה יין ומחצה 'מיץ ענבים' מהודר. וכן כתב הגר"צ אבא שאול זצ"ל (שו"ת אול"צ ח"ג פט"ו תשובה ד') שיכול לערב בכוס מחצה יין ומחצה 'מיץ ענבים'.

שליש יין: מנהג הגר"ש אלישיב זצ"ל (בנתיבות ההלכה חלק ל"ד עמ' 454), היה בערך שליש יין ושני שליש 'מיץ ענבים'. וכ"כ הגר"מ גרוס שליט"א (קובץ פסקים ותשובות חודש ניסן עמ' סט) שיש מקום להקל עד שני שליש 'מיץ ענבים' ושליש יין. והוסיף הג"ר משה מרדכי קארפ שליט"א (הלכות חג בחג פסח פ"ט סוף הע' 31) שכן מנהג העולם שמערבין שליש יין וב' שלישי 'מיץ ענבים' בליל הסדר, ויש בו טעם ומעלת היין.

שישית יין: ולדעת הג"ר עזריאל אויערבאך שליט"א (שם) יתכן שמספיק לזה אפילו מעט יותר משישית יין והשאר 'מיץ ענבים' כמבואר ברמ"א (סימן ר"ד סעיף ה') לענין שיעור מזיגה. למרות שיינות שלנו חלושים ומזוגים ואי אפשר להוסיף עליהם מים בשיעור כזה, עדיין מסתבר שבהוספת 'מיץ ענבים' נשאר בו טעם יין.

מעט יין: והורה הגר"ש וואזנר זצ"ל (מבית לוי ח"ז עמ' ל"ה) שאף הנוהגים לשתות 'מיץ ענבים', מ"מ לכתחילה יוסיפו לו יין, וב'מיץ ענבים' טבעי די שיוסיפו מעט יין. וכן סובר הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני פסח פ"ז סק"י) שגם ב'מיץ ענבים' טבעי יש הידור לערב בו יין, כדי שיהיה יותר "דרך חירות". ❖

שארבע כוסות אינו שייך לדין שמחה, וממילא יוצאים ב'מיץ ענבים'. כמבואר בשו"ע הגר"ז (סי' תע"ב כ"ז) שכל הכשר לקידוש כשר לד' כוסות. והרי בקידוש יוצאים ב'מיץ ענבים' כמבואר בשו"ע (סימן ער"ב סעיף ב') דסוחט אדם אשכול ענבים ואומר עליו קידוש היום, וא"כ מועיל גם לד' כוסות. [למרות האמור עדיין יש הידור ביין, שהרי גם בקידוש כתב המג"א (שם סק"ג), הובא במשנ"ב (ס"ק ה'), שמצוה מן המובחר ביין ישן].

דין חירות: אמנם ידוע מה שכתב הג"ר דוד פיינשטיין שליט"א ('קול דודי' על הלכות ליל הסדר סימן ג' סעיף ד', הגדה של פסח עם פסקי הגר"מ פיינשטיין עמוד פ"ח ובהערה 337) בשם אביו הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, וכן ידוע בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל (שבועות יצחק פסח פ"י אות ב', משנת אי"ש ליל הסדר עמוד לא, הגדה עם פסקי הגר"ש עמוד 23), וכן כתב בספר יד הלוי (סימן קנה), שהשותה 'מיץ ענבים' אינו מקיים את המצוה בשלימות, ואין יוצא בו ידי חירות. כמו יין חי שמבואר בגמ' (פסחים קח:): שאין יוצאין בו ידי חירות (פסחים קח:). וביאר שם דאין יוצאין בו ידי חירות פירוש, שאינו מצוה מן המובחר.

והוסיף הגר"ש (משנת אי"ש שם), למרות שלילה הראשון נתמעט מדין שמחת יו"ט, מכל מקום חידשו חז"ל דין שמחה מיוחד בד' כוסות, ו'מיץ ענבים' אינו מעיל לדין זה. ורק לגבי עיקר חובת השתיה מועיל כי סוף סוף יש ל'מיץ ענבים' דין יין.

ראוי לבוא לידי יין: עוד עורר הגר"ש אלישיב עפ"י שיטת הכנה"ג (שו"ת סימן א') ש'מיץ ענבים' שאינו יכול לתסוס, אין ברכתו בפה"ג אלא שהכל, כיון שא"א להביאו לידי יין עכ"ד. ובאמת שזה נוגע

גם לכל השנה, והוסיף הגרי"ש שמנהג העולם שלא להקפיד על כך. אמנם יש סוגי 'מיץ ענבים' שיכולים לתסוס ולהיות יין, ובזה גם לכנה"ג שפיר דמי.

וכתב בקונטרס 'לקט הערות מעשיות לחג הפסח' (עמוד 9) שלפי דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל עדיף לקחת כוס שיש בו רק שיעור קטן של הגר"ח נאה שהוא 86 סמ"ק (וסימנך 'כוס') וישתה בו רוב כוס יין, מאשר לקחת כוס שיש בו שיעור חז"א ולשתות בו 'מיץ ענבים'. שהרי שיעור החז"א הוא חומרא, ואין ראוי להקל מחמתו שלא לשתות יין.

לכתחילה: ודעת הגר"מ ידלר שליט"א בשם הגר"ש הלוי וואזנר זצ"ל (קונטרס מאור יעקב - פסקים לחג הפסח עמוד 14), וכן כתב הגרב"צ אבא שאול זצ"ל (שו"ת אור לציון ח"ג פט"ו תשובה ד') שלכתחילה ראוי לקחת דוקא יין, משום ש'מיץ ענבים' אינו משקה המשכר ומשמח. ועוד שבשתיית יין יש דרך חירות. ואם קשה לו יכול לקחת 'מיץ ענבים', וישתדל שלפחות כוס אחת ישתה של יין, אבל לנשים יש להקל לכתחילה לשתות 'מיץ ענבים', ואין להחמיר עליהן לשתות דוקא יין. וכן נוקט הגר"א אפרים גרינבלאט זצ"ל (שו"ת רבבות אפרים ח"ד סימן קיג אות ל"ב, ח"ח סימן שפא אות ח') שלכתחילה עדיף יין לד' כוסות, ובשעת הדחק יקח 'מיץ ענבים'.

יין משכר: וראה מה שצייד הגר"ר צבי פסח פראנק זצ"ל (מקראי קודש פסח - ח"ב סימן ל"ה עמוד ק"ל) ד'מיץ ענבים' אינו בכלל יין המשמח, הואיל ואין בו אלכוהול ואינו משכר, ורק יין שיש בו אלכוהול משמח לבב אנוש. וייסד שם שצריך 'יין המשמח' לארבע כוסות. והוסיף שם במקראי קודש דנשים רשאיות לכתחילה לקיים את מצות ארבע כוסות ב'מיץ ענבים', כי מה שצריכים יין משכר לארבע כוסות זה משום שמחת יום טוב, כמבואר ברשב"ם ותוס' (פסחים קח:). דצריך יין המשמח משום שמחת יום טוב, ואילו שמחת יום טוב של האשה היא: "וקונה לה בגדים ותכשיטים לפי ממנו", על כן אצלם אין הידור לצאת ידי חובת ד' כוסות ביין המשמח דוקא, ודי להן אפילו לכתחילה ב'מיץ ענבים'.

בעיקר סברא זו נחלק הגר"ש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פסח פ"ט הערה 78), ד'מיץ ענבים' כן משמח ויוצאים בו ידי שמחת יו"ט, שהשמחה אינה תלויה במה שראוי לשכרות, שהרי גם באכילת בשר מקיים מצות שמחת יו"ט, והבשר אינו מביא לידי שכרות, אלא שהוא 'מאכל חשוב' ומשמח. כך גם 'מיץ ענבים' משמח כי הוא 'משקה חשוב' אף שאינו משכר.

2. שתיה עריבה

יש מדקדקים בלשון הרמב"ם (פ"ז מהל' חו"מ הלכה ט') שיין חי אינו דרך חירות כיון שאינה שתיה עריבה. כלומר שצריך ששתיית ד' הכוסות תהא עריבה; ובשו"ע הרב (סימן תעב סעיף יז) מובא, ששתיה עריבה היא דרך חירות. ואם כן מי ש'מיץ ענבים' ערב לו יותר מיין - מקיים בו דרך חירות. וב'מיץ ענבים' אין את החסרון של יין חי, שהרי עצם השתייה טובה ועריבה. וכן כותב הגר"מ גרוס שליט"א (קובץ פסקים ותשובות חודש ניסן עמ' ע') שמי שקשה לו יוצא ב'מיץ ענבים', כיון שבא מיין חשיב דרך חירות, ובפרט שאצל רבים 'מיץ ענבים' ערב יותר מיין.

וכ"כ הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"ה סימן קמ, ח"ב סימן רמג, מועדים וזמנים ח"ז סימן קפא) שאם אין ערב לו טעם היין יוצא לכתחילה ב'מיץ ענבים', ויש נזהרין לשתות בליל הסדר יין חזק דוקא אף שאינו טעים לו, אבל באמת בזה גופא מבטל מצוה מן המובחר, כמבואר ברמב"ם שמצות ד' כוסות ראוי לקיים ביין שטעים יותר לשתות, ולכן אם אין טעם היין ערב לו ישתה 'מיץ ענבים'. אכן אם הוא בריא ראוי להדר שישתדל לשתות יין גמור, ולפחות יערב 'מיץ ענבים' עם יין שיהא בו טעם חזק של יין.

3. דינו כיון ממש

מאידיך דעת הגר"ש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פסח פ"ט סי"א) ש'מיץ ענבים' דינו כיון לכל דבר, וגם ע"י שתיית 'מיץ ענבים' יוצאים ידי חירות, כי הרגשת חירות בד' כוסות תלוי בשם יין, ולא קשור לחזק חריפות טעם היין. וכן מסיק הגרצ"פ פראנק זצ"ל (מקראי קודש ח"ב סי' ל"ה) ד'מיץ ענבים' לא גרע מיין צימוקים ואדרבה עדיף ממנו, וביין צימוקים כתב בחי"א (כלל י' סע' ז') ובדה"ח (דיני קידוש) דמותר לקדש עליו, וכל שכן על 'מיץ ענבים'. וכ"כ הגר"ר מנשה קליין זצ"ל (גאב"ד אונגוואר, בשו"ת משנה הלכות ח"י סי' פ"ז), וכ"ד הגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני פסח פ"ז

ראיה: ידוע הראיה לשיטת הגר"מ פיינשטיין, ממה שכתב השו"ע (תעב, י) דמי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו ולשתות כדי לקיים מצות ד' כוסות. והגר"א שם ציין שהמקור הוא ממה דאיתא בירושלמי (פרק י' הלכה א') ר' יונה שתי ארבעי כסי בלילי פסחא וחזיק רישא עד עצרתין. ר' יהודא בר אלעאי שתי ארבעי כסי בלילי פסחא וחזיק רישא עד חגא. ואם 'מיץ ענבים' הוא גם לכתחילה מדוע לא לקחו אשכול ענבים וסחטוהו לד' כוסות? שהרי מפורש בגמ' (ב"ב צז.) ונפסק ברמב"ם (הל' שבת פכ"ט ה"ז) ובשו"ע (סי' ער"ב ס"ב) אמר רבא סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום. מכאן הוכיח הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שאין מועיל 'מיץ ענבים' לד' כוסות.

פירכא: וכתב לתרץ בהליכות שלמה שבזמן זה של פסח אין עדיין ענבים כי אם בקיץ בחודש אב, והרי בעבר לא היה מצוי חומר משמר. וכן משמע במרדכי (פסחים קח.) שהקשה על הדין אחד חדש ואחד ישר, איך משכחת לה יין חדש בפסח הרי עונת הבציר הוא בסוף הקיץ, עיין שם מה שתירץ.

אכן עדיין אפשר להביא ראיה ממה שלא שתה יין צימוקים, שזה אפשר לעשות בכל חודשי השנה, ועוד שהרי מבואר בתוס' (גיטין דף עא. ד"ה אלא) שאפשר לשמור פירות קיץ לחורף אם כובשם בדבש, או בעניין אחר. ❖

סק"י) ש'מיץ ענבים' טבעי כשר לד' כוסות, וכ"כ הגר"מ משה מרדכי קארפ (הל' חג בחג פסח פ"ט סי"א) שמן הדין מיץ עבים כשר לד' כוסות וכן הכריע בחזון עובדיה (ח"ב עמ' קכ"ה - קנ"ה) דאדרבה אם יקח יין אין זה דרך חירות כי סובל מזה ויצא שכרו בהפסדו, ואם יקח 'מיץ ענבים' מקיים בו דרך חירות. ועי' בשו"ת שואלין ודורשין (ח"ד סי' ל').

מקורות: המובאות מתוך הקונטרס הנפלא 'מאור יעקב' פסקים לחג הפסח עמוד 14 ואילך. ומשנ"ב מהדורת 'דרשו', סימן תעב ביאורים ומוספים אות 34 ו-51.

סיכום הגיליון:

4. דינים העולים

דעת רוב הפוסקים שמעיקר הדין ניתן לקיים את מצות 'ארבע כוסות' ב'מיץ ענבים', וכן נהגו רבים מגדולי ישראל. גם לדעתם, יש הידור בשתיית יין המשכר, ולפחות יוסיף יין למיץ הענבים כדי שיהיה דרך חירות. אכן לקטנים ניתן להקל שישתו רק 'מיץ ענבים'.

לדעת הגר"מ פיינשטיין והגר"ש אלישיב לא ניתן לקיים כהלכתו מצות ארבע כוסות ב'מיץ ענבים', שאינו משכר ושתייתו אינה 'דרך חירות' כשתיית יין, ואף שיצא ידי חיוב יין, אך ידי חירות לא יצא.

המתקשה בשתיית יין, או במקרה שיתכן כי בגין שתיית היין לא יוכל לסיים את ה'סדר' עד תומו - ניתן להשתמש ב'מיץ ענבים', אולם, יש שכתבו כי אף המתקשה בשתיית יין יתאמץ לשתות לפחות יין מעורב ב'מיץ ענבים' שיורגש חריפות היין. ונאמרו בכך שיעורים שונים - 1/6, 1/3, 1/2, 2/3, והעיקר בזה שיורגש היטב טעם היין. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הנושא לשבוע הבא:

האם מותר לשחק ב'קובייה הונגרית' בשבת?

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפו"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

הגיליון הוקדש
לרפואת
שמואל אלעזר
בן נאזה
בתושח"י

מערכת הגיליון
מאחלת לכל
הקוראים ולכל
ישראל חג פסח
בשר ושמחה

